

Leszek Sykulski, *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020, ss. 160.

Na rynku wydawniczym pojawiła się kolejna monografia autorstwa Leszka Sykulskiego odnosząca się do zagadnień związanych z geopolityką rosyjską. Pomimo iż problematyka koncepcji geopolitycznych Rosji była już niejednokrotnie poruszana w polskich opracowaniach naukowych¹, tym razem podjęta tematyka odnosi się do zależności, jakie zachodzą pomiędzy rosyjskimi doktrynami geopolitycznymi a prowadzoną przez Federację Rosyjską walką informacyjną. Zagadnienie to jest niesłychanie interesujące oraz jakże aktualne i istotne z punktu widzenia międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa, a przede wszystkim państw graniczących z Rosją. Bezsprzecznie świadczy to o walorze recenzowanej książki, zwłaszcza że jest pierwszą zwartą publikacją traktującą o przedmiotowej materii. Autor jest adiunktem w Katedrze Bezpieczeństwa Narodowego Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz pełni funkcję prezesa zarządu Polskiego Towarzystwa Geostrategicznego. Ma za sobą kilkadziesiąt publikacji naukowych z zakresu polskiej i rosyjskiej myśli geopolitycznej oraz rosyjskiej polityki bezpieczeństwa². Zatem książka pozostaje w sferze głównego nurtu zainteresowań badawczych autora i stanowi uzupełnienie dotychczasowego dorobku.

Książka ukazała się nakładem prestiżowego Wydawnictwa Naukowego PWN, które jest gwarantem wysokiej jakości publikowanych prac.

¹ Zob. m.in.: J. Potulski, *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010; K. Karczewski, *Tradycja, imperium, geopolityka. Eurazjanizm w ujęciu Aleksandra Dugina jako alternatywy wobec liberalizmu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.

² *Geopolityka a bezpieczeństwo Polski, Zona Zero*, Warszawa 2018; *Geopolityka w świadomości politycznej współczesnych rosyjskich intelektualistów*, w: M. Górka, U. Soler (red.), *Globalne i lokalne problemy bezpieczeństwa. Polska i świat*, t. 2, Poznań 2017. Pełen wykaz publikacji autora znajduje się na stronie internetowej www.leszeksykulski.pl/publikacje/ [dostęp: 2 lutego 2021].

Monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów zawierających podrozdziały i podsumowania. Posiada pełny i jednolity aparat naukowy w postaci przypisów, wykazu literatury (także w alfabecie rosyjskim) oraz indeksu nazwisk, a także opatrzona jest w słownik pojęć, ilustracje, tabele i rysunki.

We wstępie autor przedstawia cel monografii, jakim było sformułowanie problemu badawczego: „jak i w jakim stopniu współczesna rosyjska myśl geopolityczna oddziałuje na prowadzenie przez Federację Rosyjską walki informacyjnej jako instrumentu polityki zagranicznej i bezpieczeństwa” (s. 11). Znajdują się tu informacje o bazie źródłowej i zastosowanych metodach naukowych. Autor podkreśla również fakt niewielkiej liczby polskich badaczy zajmujących się tematyką geopolityki rosyjskiej i jeszcze mniejszego zainteresowania problematyką rosyjskiej walki informacyjnej.

Rozdział pierwszy „Geopolityka jako szkoła badawcza w naukach społecznych” odnosi się do semantyki pojęcia geopolityka oraz form jej uprawiania, a także przedstawia skrótowy przegląd klasycznych myśli geopolitycznych i jej odwołań do „paradygmatu binarnego” (s. 15), jako najstarszego modelu uprawiania geopolityki³. Autor słusznie zauważa, iż podejście to jest punktem wyjścia dla głównego nurtu poglądów geopolitycznych dominujących obecnie wśród rosyjskich elit naukowych i politycznych, szczególnie w wydaniu Aleksandra Dugina⁴. Przykładem tu jest choćby jego publikacja *Podstawy geopolityki*⁵ wydana w Moskwie w 2000 roku.

W rozdziale drugim „Rosyjskie «myślenie przestrzeni» – geneza i teraźniejszość”, autor przedstawia początki rosyjskich teorii geopolitycznych i geostrategicznych oraz historyczne ich odniesienia. Poprzez kontekst poglądów dziewiętnastowiecznego bizantyizmu Konstantina Leontjewa i Aleksieja Wandama, a także założeń Andrieja Snesariewa i Wienamina Siemionowa Tien-Szańskiego autor wykazuje, iż stanowią one podwaliny pod współczesne koncepcje, a nade wszystko pozwalają lepiej zrozumieć szczególne znaczenie przestrzeni

³ Antynomia cywilizacji Morza i cywilizacji Łądu w poglądach klasyków geopolityki: Alfreda Mahana, Halforda J. Mackindera, Nicholasa Spykmana, Karla Haushofera, a współcześnie Henry’ego Kissingera.

⁴ Aleksandr Gieljewicz Dugin – filozof, geopolityk, historyk, profesor Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. M. Łomonosowa. Autor kilkudziesięciu publikacji z zakresu myśli geopolitycznej, stosunków międzynarodowych i służb specjalnych. Ideolog rosyjskiego imperializmu i eurazjanizmu. Związany ze środowiskiem politycznym Władimira Putina. Członek Rady Eurazjatyckiej Międzynarodowego Ruchu Eurazjatyckiego.

⁵ Polskie tłumaczenie książki zostało wydane nakładem wydawnictwa ReVolta w 2019 r.

geograficznej w myśleniu i dążeniach mocarstwowych Rosjan. Szczególnie interesująca (i wciąż aktualna) wydaje się być idea „Rosyjskiego Świata” (s. 27), dająca niejako „prawo” Rosji do ingerowania w sprawy państw z obszaru postsowieckiego, a także „siedem praw geopolitycznych” Aleksandra Rodo (z okresu ZSRS) (s. 35), które są do dziś istotnym elementem kształtującym rosyjską kulturę strategiczną.

Rozdział trzeci „Współczesny wymiar rosyjskiego myślenia geopolitycznego” to prezentacja aktualnych kierunków rosyjskiej myśli geopolitycznej i jej głównych przedstawicieli, takich jak Aleksandr Dugin, Dmitrij Trenin i Wadim Cymburski. Dokonując analizy neourazjanizmu, okcydentalizmu i izolacjonizmu, autor wskazuje różne podejścia rosyjskiej myśli geopolitycznej odnoszące się do roli i znaczenia Rosji we współczesnym świecie. Niewątpliwie ważną z punktu widzenia kompletności rosyjskich idei geopolitycznych jest koncepcja „piątego imperium” Aleksandra Prochanowa (s. 47) i „oświecony konserwatyzm” (s. 50), a także liberalne podejście Siergieja Karaganowa w postaci koncepcji utworzenia „Związku Europy” (s. 51). Ostatnia część rozdziału trzeciego zawiera interesujący opis biografii i dorobku Aleksandra Dugina, będący dowodem na słuszność tezy autora, że jest on niewątpliwie jedną z najważniejszych postaci współczesnej geopolityki w Rosji, cieszącą się popularnością nie tylko w środowisku naukowym, ale także posiadającą wpływy w rosyjskich kręgach decyzyjnych.

Analiza rosyjskiej myśli geopolitycznej dokonana w sposób przystępny i kompleksowy w pierwszych trzech rozdziałach pozwala, nawet nie obeznanemu z tą tematyką czytelnikowi, uzyskać podstawową wiedzę w tym zakresie, a idea Rosji jako mocarstwa (lub raczej chęć bycia nim) nic nie straciła ze swojej aktualności i ma realne odzwierciedlenie w prowadzonej współcześnie przez Kreml polityce.

Rozdział czwarty „Istota siły rosyjskiej” to odniesienie się do zagadnień związanych z tzw. biurokracją siłową (s. 65) w Rosji, a w szczególności do określenia czynników stanowiących fundament podejmowanych przez nią decyzji. Autor wychodzi z założenia, iż chcąc dokonać pełnej analizy procesów decyzyjnych władz rosyjskich należy brać pod uwagę nie tylko oficjalne dokumenty, będące często odpowiedzią na bieżącą sytuację, ale także źródła tamtejszej kultury strategicznej. Jako cechę charakterystyczną ośrodka władzy w Rosji autor wskazuje prowadzenie wszelkich działań informacyjno-dezinformacyjnych w skali globalnej i w długim horyzoncie czasowym, co

jest cechą dystynktywną konfliktu hybrydowego⁶. Kontynuując rozważania Leszek Sykulski odnosi się do konsolidacji władzy, jaka nastąpiła za czasów Władimira Putina, która w połączeniu ze wsparciem udzielonym Cerkwi daje możliwość silnego oddziaływania polityczno-ideologicznego nie tylko na społeczeństwo rosyjskie, ale i w aspekcie międzynarodowym. W ostatniej części rozdziału, autor odnosi się do zmian, jakie zaszły w sposobie prowadzenia konfliktów w związku z nastaniem ery cywilizacji informacyjnej. Wskazuje, iż w świecie zdominowanym przez masową komunikację istotą jest walka na płaszczyźnie mentalnej człowieka. Wynikiem powyższego stanu rzeczy jest „koncepcja wojny nieliniowej”⁷ (s. 78) stojąca w opozycji do podejścia klasycznego pojmowania i prowadzenia konfliktu.

Rozdział piąty „Geopolityka jako instrument wojny informacyjnej” to kompendium zagadnień związanych z rosyjskim pojmowaniem walki informacyjnej, metodami jej prowadzenia oraz rolą, jaką odgrywa w rosyjskiej teorii wojny nieliniowej. Rozważania inicjuje kwestia terminologiczna pojęcia wojna informacyjna w ujęciu rosyjskim oraz podkreślenie szczególnego znaczenia płaszczyzny psychologicznej w prowadzeniu tego typu działań. Następnie, autor ciekawie i obrazowo przedstawia całe spektrum metod walki informacyjnej stosowanych przez Rosjan od dywersji ideologicznej, dezinformacji, strategii informacyjnej, operacji psychologicznych po zarządzanie refleksyjne i wzorce zaczerpnięte z Zachodu, jak „walka sieciowa” (s. 97) czy „pętla Boyda” (s. 99). Ukazuje, iż celem prowadzenia tych przedsięwzięć jest chęć wieloletniego oddziaływania na społeczeństwo (własne lub obce), dokonania jego podziału i w efekcie umożliwienia sterowania większością przez określone grupy wpływu. Sykulski wyjaśnia, że narracja w tego typu operacjach oparta jest na sferze emocjonalnej i bazuje na cechach i zachowaniach charakterystycznych dla danego narodu, a pierwszoplanową rolę w jej upowszechnianiu pełnią środki masowego przekazu, zwłaszcza Internet dający nieograniczone możliwości oddziaływania informacyjnego.

⁶ W chwili obecnej nie ma jednoznacznej, ogólnie przyjętej definicji terminu „konflikt hybrydowy”. Cechy dystynktywne takiego konfliktu w odniesieniu do Federacji Rosyjskiej, po raz pierwszy zostały zawarte w artykule Szefa Sztabu Generalnego FR gen. Walerija Gierasimowa, *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер” z 27 II 2013 r., www.vpknews.ru/articles/14632 [dostęp: 2 lutego 2021]. Przy tym Gierasimow nie używa pojęcia „wojna hybrydowa” a „nowoczesna wojna”.

⁷ Termin używany do określenia konfliktu innego niż klasyczny. Pojęcie stosowane w oficjalnych wypowiedziach przedstawicieli NATO po wybuchu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w 2014 r. Zob. M. Wrzosek, Sz. Markiewicz, Z. Modrzejewski (red.), *Informacyjny wymiar wojny hybrydowej*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2018, s. 41.

Dalsza część książki to interesujący opis cech charakterystycznych dla koncepcji „wojny buntowniczej” Jewgienija Messnera (s. 101), „wojny dyfuzyjnej” Władysława Surkowa (s. 106) i „strategii oporu niekierowanego” Uliusa Louisa Amossa (s. 111) będących niejako wzorcem dla współczesnych teorii konfliktów asymetrycznych i hybrydowych. Jak słusznie wskazuje autor, ich wspólną cechą jest wywołanie zmian w zachowaniach społeczeństw, a w efekcie chaosu, poprzez permanentne stosowanie metod i narzędzi walki informacyjnej. Kontynuując rozważania, Sykulski podkreśla ważny element w ramach strategii wojny nieliniowej, jakim są doktryny geopolityczne, które mogą mieć zastosowanie zarówno w polityce krajowej jak i w stosunkach międzynarodowych. Do typowych koncepcji zalicza kreowanie obrazu Rosji jako „wyspy” (s. 115), będącej strażnikiem tradycyjnych wartości w opozycji do zepsutego Zachodu, oraz „Rosyjski Świat”, czyli próba integracji ludności rosyjskojęzycznej i powołanie Unii Eurazjatyckiej.

Ostatni, niezwykle zajmujący fragment rozdziału piątego to prezentacja „Globalnego Sojuszu Rewolucyjnego” (s. 119) stworzonego przez zwolenników Dugina i jego ideologii. Autor z niezwykłą wnikliwością dokonuje opisu założeń tej organizacji poprzez analizę fragmentów *Manifestu* stanowiącego fundament ideowy GSR. Zdaniem Sykulskiego, zawiera on cele strategiczne rosyjskiej geopolityki oraz narzędzia wojny informacyjnej szeroko stosowane przez Moskwę.

W „Podsumowaniu” autor wskazuje, że w erze cywilizacji cyfrowej wojna informacyjna będzie wiodącą formą realizacji celów politycznych. Godne uwagi są również nakreślone przez Sykulskiego scenariusze przyszłego układu sił w Europie, a wniosek, iż „geopolityka zarówno jako doktryna, jak i forma praktyki politycznej będzie stosowana przez Rosję także w działaniach określonych jako wojna informacyjna” (s. 137) – stanowi idealną puentę kończącą rozważania.

Monografia Leszka Sykulskiego niewątpliwie zasługuje na wysoką ocenę pod względem merytorycznym i metodologicznym. Zawiera w sobie komasację pokażnej ilości materiału, co stanowi o dokonaniu przez autora głębokiej analizy zagadnienia, które zaprezentował w sposób uporządkowany i spójny z widocznym logicznym ciągiem myślowym. Rzadko spotykana dotąd w opracowaniach naukowych tematyka postrzegania walki informacyjnej przez pryzmat geopolityki z pewnością wypełni lukę badawczą w tym zakresie oraz zainteresuje wszystkich, którzy zawodowo lub hobbystycznie zajmują się stosunkami międzynarodowymi i bezpieczeństwem. Książka niezaprze-

czalnie wnosi wartość poznawczą w zakresie podjętego zagadnienia, stanowiąc ważny głos w debacie nad przedmiotową tematyką i mam nadzieję stanie się przyczynkiem do podjęcia dalszych prac badawczych w tym zakresie. Pomimo zalet, zauważalny jest pewien niedosyt zwłaszcza w odniesieniu do kompletności treści zawartych w rozdziale czwartym i piątym, które w mojej ocenie wymagają może nie tyle dopracowania, co uzupełnienia. Niektóre tezy autora uznaję za kwestię dyskusyjną i pozostawiam do indywidualnej oceny czytelników.

BIBLIOGRAFIA

- Gierasimow W., *Cennost' nauki v predvidenii*, „Voenno-promyšlennyj kur'er”, 27 II 2013 r., www.vpknews.ru/articles/14632 [dostęp: 2 lutego 2021].
- Karczewski K., *Tradycja, imperium, geopolityka. Eurazjanizm w ujęciu Aleksandra Dugina jako alternatywy wobec liberalizmu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Potulski J., *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.
- Sykulski L., *Geopolityka a bezpieczeństwo Polski, Zona Zero*, Warszawa 2018.
- Sykulski L., *Geopolityka w świadomości politycznej współczesnych rosyjskich intelektualistów*, w: M. Górka, U. Soler (red.), *Globalne i lokalne problemy bezpieczeństwa. Polska i świat*, t. 2, Poznań 2017.
- Wrzosek M., Markiewicz Sz., Modrzejewski Z. (red.), *Informacyjny wymiar wojny hybrydowej*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.

Adam Skutnik

Instytut Studiów Politycznych PAN,

Collegium Civitas

ORCID: 0000-0003-4371-3222

adamus0013@wp.pl